

Right to Sustainable Development in Iran and the UAE

Mohammad Ali Khaefzadeh¹, Maryam Afshari^{2*}, Behrooz Behboodan¹

1. Department of Law, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

2. Damavand Branch, Islamic Azad university, Damavand, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Sustainable development is one of the basic concepts that have become increasingly important in recent decades. Sustainable development meets the needs of the current generation without harming the ability of future generations to meet their needs is considered sustainable development. Sustainable development is closely related to the right to development and means the right to cultural, social, economic and political development of citizens. In this article, an attempt has been made to examine approach regarding the development of the Revolutionary Guards and its position in Iran and the United Arab Emirates.

Method: This article is Analytical descriptive and uses the library method.

Ethical Considerations: In this article, Originality of texts, honesty and trusteeship has been complied with.

Results: The concept of progress has been reflected in human rights standards as a right and in the form of sustainable development. The right has emphasized on sustainable development, on co-development with regard to the environment, and on categories such as human dignity and just progress and has also been emphasized from the perspective of Islamic jurisprudence. From the perspective of Islamic jurisprudence, sustainable development is possible according to the principle and rule of no harm, the need for balance and maintaining balance in nature, justice and equality in development and the principle of human responsibility.

Conclusion: Sustainable development has been addressed in Iranian law in the five-year development plans, but it has faced shortcomings. In the UAE, however, sustainable development has been accompanied by seriousness and ambitious plans, as it is one of the leading countries in the use of renewable energy and crane reduction.

Keywords: Right to Development; Sustainable Development; Environmental Rights; Legal System; Iran; United Arab Emirates

Corresponding Author: Maryam Afshari; **Email:** afshari@damavandiau.ac.ir

Received: December 02, 2022; **Accepted:** February 02, 2023; **Published Online:** June 14, 2020

Please cite this article as:

Khaefzadeh MA, Afshari M, Behboodan B. Right to Sustainable Development in Iran and the UAE. Medical Law Journal. 2022; 16(57): e77.

مجله حقوق پزشکی

دوره شانزدهم، شماره پنجاه و هفتم، ۱۴۰۱

Journal Homepage: <http://ijmedicallaw.ir>

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

حق بر توسعه پایدار در ایران و امارات متحده عربی

محمدعلی خائفزاده^۱، مریم افشاری^{۲*}، بهروز بهبودیان^۱

۱. گروه حقوق، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: توسعه پایدار از مفاهیم بنیادینی است که در دهه‌های اخیر اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده است. توسعه‌ای که نیازهای نسل فعلی را تأمین می‌کند، بدون آنکه به توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهایشان آسیبی برساند، توسعه پایدار قلمداد می‌شود. توسعه پایدار با حق توسعه ارتباط تنگاتنگ دارد و به معنای استحقاق توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان است. در این مقاله تلاش شده، رویکرد حق بر توسعه پایدار در ایران و امارات متحده عربی بررسی شود.

روش: مقاله حاضر توصیفی - تحلیلی بوده و از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: مفهوم توسعه رفته‌رفته در موازین حقوق بشری به عنوان یک حق و در قالب توسعه پایدار نمود پیدا کرده است. حق بر توسعه پایدار، بر توسعه توأم با توجه به محیط زیست و مقولاتی چون توجه به کرامت انسان و پیشرفت عادلانه تأکید داشته و از منظر فقه اسلام نیز مورد تأکید قرار گرفته است. از منظر فقه اسلام، توسعه پایدار با توجه به اصل و قاعده لاضرر، ضرورت تعادل و حفظ توازن در طبیعت، عدالت و برابری در توسعه و اصل مسؤولیت انسان امکان‌پذیر است.

نتیجه‌گیری: در حقوق ایران در برنامه‌های پنج سال توسعه به توسعه پایدار پرداخته شده، اما با نارسایی‌های مواجهه بوده است. در امارات متحده عربی، اما توسعه پایدار با جدیت و برنامه‌های بلندپروازانه‌های همراه بوده است، به نحوی که این کشور در زمره کشورهای پیش رو در خصوص استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و کاهش کربن محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: حق بر توسعه؛ توسعه پایدار؛ حقوق محیط زیست؛ نظام حقوقی؛ ایران؛ امارات متحده عربی

نویسنده مسئول: مریم افشاری؛ پست الکترونیک: afshari@damavandiau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۳؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۳/۲۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Khafzadeh MA, Afshari M, Behboodian B. Right to Sustainable Development in Iran and the UAE. Medical Law Journal. 2022; 16(57): e77.

مقدمه

توسعه همواره با پیامدهای زیست‌محیطی همراه بوده است. مشکل آلودگی زیست‌محیطی ناشی از رشد اقتصادی و آزادسازی تجاری محدود به یک منطقه نمی‌باشد و دربردارنده مسائل مختلفی است که از جمله می‌توان به آلودگی آب و هوای گرم‌شدن کره زمین، بالآمدن آب دریاها و... اشاره کرد، در نتیجه توسعه صرفاً اقتصادی، محیط زیست در حال تخریب و حرکت در مسیری هولناک است. همین امر نگرش به توسعه را به سمت توسعه پایدار سوق داده است. یکی از مهم‌ترین ابعاد تحول توسعه، توجه به آن به عنوان یک حق است. موضوع رابطه توسعه و حقوق بشر عمدتاً در دهه هشتاد میلادی به طور رسمی در محافل بین‌المللی مطرح گردید. این موضوع یکی از بحث‌انگیزترین مباحث در کنفرانس‌های بین‌المللی و سازمان ملل متحد بوده است. از سال ۱۹۷۷ مباحث با قدرت فزاینده‌ای، تحت عنوان «حق بر توسعه» دنبال شد. با توجه به اهمیت مسأله توسعه در مجموعه حقوق بشر نسل سوم حقوق بشر بر محور حق بر توسعه وارد گفتمان حقوق بشر شد. مباحث مربوط به رابطه حقوق بشر و توسعه با مطرح‌شدن «حق بر توسعه» مسیر نسبتاً مشخصی را پیدا کرد. تصویب اعلامیه حق بر توسعه توسط سازمان ملل نقطه اوج تلاش‌های جامعه بین‌المللی در زمینه حقوق بشر بود. امروزه حمایت از انسان در مقابل خطراتی که حیات و منزلت انسانی او را تهدید می‌کند حوزه عمل حقوق بشر را گسترش داده و مسائل حساسی چون حق برخورداری از یک محیط زیست سالم، توسعه پایدار، حق بهره‌مندی از عدالت در کلیه زمینه‌ها را دربر می‌گیرد. شناسایی این حق برای بقای بشر، تحکیم پایه‌های صلح پایدار و تداوم حق حیات انسانی ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد.

توسعه‌ای پایدار تلقی می‌شود که خواسته‌های ذی‌نفعان مختلفی را از نسل حاضر و نسل‌های آینده برآورده سازد و این مهم را همزمان در سه حوزه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی محقق کند. اهداف توسعه پایدار را معمولاً در سه حوزه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی دسته‌بندی و

شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری توسعه‌یافتگی در این جنبه‌ها تعریف می‌کنند. حوزه اجتماعی، شاخص‌هایی را مورد توجه قرار می‌دهد که در ارتباط مستقیم با انسان است و به عنوان تسهیلگر یا بازدارنده فرایند ارتقای کیفیت زندگی مردم در جوامع عمل می‌کند. حوزه اقتصاد، ناظر بر چگونگی توزیع و استفاده از منابع محدود مورد نیاز برای ارتقای زندگی مردم است و بالاخره حوزه زیست‌محیطی مربوط به منابع طبیعی تکرارپذیر و تکرارناپذیری است که فضای عمل و زندگی انسان را تشکیل می‌دهد. ایران در بین کشورهای خاورمیانه پیشینه‌ای نسبتاً طولانی از برنامه‌ریزی برای توسعه اقتصادی دارد. تا زمان انقلاب در سال ۱۳۵۷، پنج برنامه توسعه با مدت‌های گوناگون در ایران در یک بازه سی‌ساله پیاده شد و پیش از این تلاش‌ها برای برنامه‌ریزی انواع کمتر رسمی مداخله دولت در اقتصاد مختلط دولتی و خصوصی این کشور صورت گرفته است. در همین حال، با وجود همه رونق‌هایی که نفت ایجاد کرده است، امارات متحده عربی ظاهراً اذعان کرده است که نفت به تنهایی یک محرک پایدار برای موفقیت اقتصادی برای همیشه باقی نخواهد ماند. امارات متحده عربی برای آماده‌شدن برای چنین احتمالی، تعدادی از برنامه‌ها را برای تنوع‌بخشیدن به اقتصاد و کاهش اتکای خود به نفت رهبری کرده است. در فرایند توجه روزافزون و فزاینده نسبت به مفهوم توسعه پایدار سؤال اساسی این است که اساساً بحث توسعه پایدار چه جایگاهی در ایران داشته و رویکرد کشورهای منطقه‌ای چون امارات متحده عربی در این خصوص چگونه است؟ ارزیابی رویکرد کشورهای چون امارات متحده عربی از این جهت اهمیت دارد که بحث توسعه پایدار و توجه به محیط زیست، اساساً دارای ابعاد منطقه‌ای و فراملی نیز بوده و این کشور در دهه اخیر رشد اقتصادی بالایی را تجربه کرده است. به منظور بررسی و پاسخ به سؤالات مورد اشاره، ابتدا حق بر توسعه و توسعه پایدار بررسی شده، سپس توسعه پایدار در اسلام مورد بررسی قرار گرفته، در ادامه از توسعه پایدار در ایران و امارات بحث شده است.

روش

مقاله حاضر توصیفی - تحلیلی بوده و از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

یافته‌ها

مفهوم توسعه رفته‌رفته در موازین حقوق بشری به عنوان یک حق و در قالب توسعه پایدار نمود پیدا کرده است. حق بر توسعه پایدار، بر توسعه توأم با توجه به محیط زیست و مقولاتی چون توجه به کرامت انسان و پیشرفت عادلانه تأکید داشته و از منظر فقه اسلام نیز مورد تأکید قرار گرفته است. از منظر فقه اسلام، توسعه پایدار با توجه به اصل و قاعده لاضرر، ضرورت تعادل و حفظ توازن در طبیعت، عدالت و برابری در توسعه و اصل مسؤولیت انسان امکان‌پذیر است.

بحث

۱. مفاهیم

۱-۱. حق بر توسعه: توسعه یکی از موضوعات اساسی در عرصه داخلی و بین‌المللی کشورها در جهان معاصر است و امروزه هر کشوری تلاش می‌کند نسبت خود را با آن تعیین نماید. واژه «توسعه» به معنای توسعه‌دادن، پرورش‌دادن، رشد و گسترش تدریجی است و در یک نگاه کلی و در همه جوامع فرایندی را شامل می‌شود که امکان دسترسی بهتر و بیشتر به کالاها و خدمات تداوم‌بخش زندگی انسان مانند غذا، مسکن و پوشاک را فراهم کند و سطح زندگی و استانداردها و بهره‌مندی از مواهب طبیعت را افزایش دهد (۱). توسعه الگویی است که سبب می‌شود تحولات جدی در ابعاد گوناگون به وجود آید، به گونه‌ای که با قطع وابستگی‌های گوناگون به کشورهای دیگر، جریان خروج و فرار سرمایه‌ها و مغزها را از کشور به جریان انباشت سرمایه‌ها و مغزها در داخل تبدیل کند. توسعه حق لاینفک بشری می‌باشد که بر اساس آن، افراد و جامعه استحقاق شرکت، توزیع و بهره‌بردن از توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را در قالبی دارند که همه حقوق بشر و آزادی‌های اساسی را بتواند تأمین کند (۲).

در این تعریف، توسعه به عنوان حقی از حقوق بشر مطرح شده است، به گونه‌ای که همه حقوق و آزادی‌های اساسی بدان بستگی دارند. این مفهوم به طور روشن، با موضوع حقوق بشر مرتبط است.

مفهوم «حق بر توسعه» نخستین بار توسط «Keba» حقوقدان سنگالی در سخنرانی افتتاحیه اجلاس آموزشی مؤسسه بین‌المللی حقوق بشر درباره حق بر توسعه در سال ۱۹۷۲ مطرح گردید (۳). اصطلاح «حق بر توسعه» در پی حوادث سیاسی و اجتماعی بین‌المللی و در طی چندین دهه بحث و مناقشه در ادبیات حقوق بشری وارد شد (۴). حق بر توسعه جزئی از حقوق بشر می‌باشد و یک حقوق اساسی که ضامن آزادی و پیشرفت، عدالت و خلاقیت انسان‌هاست. پیش‌تر حقوق بشر که توسط بنیاد بین‌المللی برای حقوق بشر تدوین شده است، حق توسعه را چنین تعریف می‌کند: «حقوقی است که بهره‌مندی انسان‌ها از زن و مرد را در یک سهم عادلانه و متناسب از اموال و خدمات تولیدی جامعه جهانی فراهم می‌کند. در این برداشت هم به سهم در تقسیم عادلانه کار بین‌المللی و هم به حق توسعه فردی توجه شده است. همچنین همبستگی ملی و بین‌المللی مبنای اصل توسعه تلقی شده و عدالت غایت و هدف توسعه قلمداد شده است (۵).

حق بر توسعه به عنوان جزء لاینفک حق به زندگی و حقوق بسیار اساسی و اولیه انسان، مبنایی فراحقوقی دارد. در رأس این حقوق اولیه و اساسی حق حیات قرار دارد که اعتبار و مشروعیت کلیه حقوق انسانی متکی به این حق می‌باشد و به عبارت دیگر، پایه و مبنای همه حقوق حق حیات است که شناسایی و احترام به آن تار و پود حقوق فطری و طبیعی را تشکیل می‌دهد. کمیسیون اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل در شصت و هفتمین اجلاس خود در ۱۶ آوریل ۱۹۹۷ در اعلامیه حق به توسعه، انسان را محور توسعه معرفی کرده و متذکر می‌گردد که سیاست‌های مربوط به توسعه می‌بایستی امکان مشارکت گسترده انسان‌ها در فرایند توسعه و بهره‌مندی آن‌ها از رهاوردهای توسعه را فراهم آورد (۲). از این رو حق توسعه بر پایه حق حیات استوار بوده و صرف نظر از جایگاه آن

بهبتر زندگی هم شامل نسل حاضر و هم شامل نسل‌های آینده گردد. بدیهی است دستیابی به چنین هدفی علاوه بر اینکه بر تصمیم‌سازی‌ها و برنامه‌ریزی‌های سازمان‌ها و دولت‌ها تأثیرگذار است، مشارکت حداکثری مردم را برای اصلاح سبک زندگی و مراقبت از محیط زیست می‌طلبد.

پایداری، یک پارادایم جدید توسعه است و شامل زمینه‌های چندرشته‌ای مانند مهندسی، اقتصادی، اجتماعی و محیط زیست است و بر اساس رویکرد خطی سه‌گانه (TBL) (۱۱). پایداری شامل نگرانی‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است که از اواخر قرن بیست و اوایل قرن بیست و یکم شکل گرفت، گرچه نگرانی‌های مربوط به محدودیت‌های رشد، حدود ۱۵ سال پیش ظاهر شد، اما بحث درباره پایداری، پس از کمیسیون براندتلند (۱۹۸۷ م.) که توسعه پایدار در آنجا تعریف شد، محبوب گشت و سال‌های پس از آن، با توجه به علاقه علمی و سیاست‌گذاری، با سازمان‌های بین‌المللی به خصوص سازمان ملل متحد برنامه‌های مربوط به توسعه پایدار، گزارش‌ها و کنفرانس‌ها ایجاد شد و نقش مهم شهرها در توسعه پایدار، به وضوح در برنامه‌های توسعه پایدار ۲۰۳۰ به منظور ایجاد شهرک‌های فراگیر، ایمن، انعطاف‌پذیر و پایدار در اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد عنوان شده است. هم‌اکنون نقش تعیین‌کننده شهرها در توسعه پایدار جهانی و محلی به خوبی مستند شده است (۱۲). طبق تعریف کمیسیون براندتلند (۱۹۸۷ م.)، توسعه پایدار عبارت است از: پاسخگویی به نیازهای موجود بدون اینکه رفع نیازهای نسل‌های آینده به مخاطره بیفتد (۱۳). تفسیر دراگو (۲۰۱۲ م.) از مفهوم براندتلند شامل سه جنبه می‌باشد: ۱- حفاظت از محیط زیست؛ ۲- رشد اقتصادی؛ ۳- برابری اجتماعی (۱۴). در مجموع توسعه پایدار بر یکپارچگی اقتصادی - محیطی، حفاظت محیطی، تعهد بین نسل‌ها و عدالت درون نسلی و بین نسلی، کیفیت زندگی و مشارکت آحاد جامعه در فرایند توسعه مبتنی است و زمانی عینیت می‌یابد که اولاً کیفیت زندگی انسان را بهبود بخشد؛ ثانیاً قابلیت زیست کره زمین را حفظ کند.

در حقوق موضوعه از اعتبار و مشروعیت حق حیات برخوردار است و در زمره قواعد آمره است که تحت هیچ عنوانی قابل نقض نیست.

۱-۲. توسعه پایدار: از توسعه پایدار تعریف‌های متعددی ارائه شده است. کمیسیون جهانی محیط زیست که برای اولین بار از این اصطلاح استفاده کرد توسعه پایدار را چنین تعریف می‌کند: «توسعه‌ای که نیازهای نسل فعلی را تأمین می‌کند بدون آنکه به توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهایشان آسیبی برساند» (۶). با این تعریف بشر باید بین رفع نیازهایش و حفظ محیط زیست آیندگان تعادلی ایجاد کند تا علاوه بر احساس رفاه، حیات نسل‌های آینده را به مخاطره می‌اندازد. بانک جهانی نیز توسعه پایدار را چنین تعریف می‌نماید: «توسعه‌ای که دوام یابد».

مفهوم توسعه پایدار مفهومی بسیار اساسی و مهم است، زیرا دربرگیرنده ایده‌آل‌ها و اصولی است که درک، شناخت و تحقق آن‌ها آینده‌ای روشن را نوید می‌دهد و جهل نسبت به آنان اضمحلال و نابودی محیط زیست و بشریت را به دنبال خواهد داشت. در توسعه پایدار به رشد اقتصادی - اجتماعی و تحقق استانداردهای بهتر زندگی بدون از دست‌دادن منابع کمیاب طبیعی توجه می‌شود و توسعه پایدار تلاش برای حمایت از آینده در زمان حال است (۷). به عبارت دیگر این مفهوم فرآیندی است که در آن سیاست‌های کلی به نحوی طراحی می‌شوند که به توسعه‌ای منجر شوند که از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی پایدار باشد (۸).

پایداری به توانایی سیستم برای کارکرد در آینده نامحدود اطلاق می‌شود و وضعیتی است که در آن وضعیت مطلوبیت و امکانات موجود در طول زمان کاهش نمی‌یابد و منابعی که سیستم برای انجام فعالیت‌های خود به آن‌ها وابسته است رو به ضعف نمی‌گذارد (۹). صفت پایداری بر رشدی تأکید دارد که در آن تأمین مستمر نیازها و رضایتمندی افراد همراه با افزایش کیفیت زندگی انسان مد نظر است (۱۰). مفهوم پایداری انسان را وادار می‌کند که نیازهای خود را بدون آسیب رساندن به ثبات و یکپارچگی هستی فراهم نماید تا کیفیت

شکل‌گیری راهی برای برخورداری نسل حاضر از توسعه اقتصادی، اجتماعی با رعایت حقوق نسل‌های آینده و حفاظت از محیط زیست پیرامون است.

۲. حق بر توسعه پایدار در ایران: در نظام حقوقی ایران در حفاظت از محیط زیست قوانین متعددی وضع شده است. بی‌شک می‌توان ده‌ها قانون و دستورالعمل در این خصوص فهرست کرد. فراتر از آن، طبق اصل ۵۰ قانون اساسی چنین مقرر شده است: «در جمهوری اسلامی، حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد.» بر این اساس، از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آنکه با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است (۱۷).

این اصل برای همه مردم ایران در همه بخش‌ها لازم‌الاجرا است، اما بحث مقاله حاضر توسعه پایدار است که بخشی از آن به محیط زیست مرتبط می‌شود. در خصوص توسعه پایدار باید به صورت خاص به بررسی قوانین برنامه توسعه پرداخت.

برنامه پنج‌ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۲-۱۳۶۸ ش.) با انتخاب راهبرد «آزادسازی اقتصادی» آغاز شد. هدف اصلی این برنامه آن بود که با سرمایه‌گذاری دولت در زمینه بازسازی خسارت‌های جنگ تحمیلی و بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت‌های موجود، روندهای منفی اقتصادی حاکم را به نفع ایجاد رشد اقتصادی در کشور تغییر دهد و بستر تداوم رشد در آینده را فراهم کند. از این رو برنامه اول توسعه به «برنامه سازندگی» شهرت یافت که مرکز ثقل برنامه بود. در این راستا رشد اقتصادی از اساسی‌ترین نیازهای توسعه ملی به شمار آمد و سیاست‌های اقتصادی برای افزایش تولید در دستور کار قرار گرفت. برنامه اول توسعه دارای ده هدف کلان بوده که در هیچ یک از این اهداف کلان به صورت عمده اهداف محیط زیستی عنوان نگردید و در ریز تبصره‌ها به مسائل محیط زیستی اشاره شد. در برنامه اول توسعه کشور به طور کلی، توسعه پایدار مد نظر قرار نگرفته و هنوز این واژه جایگاه و اهمیت لازم را پیدا نکرده بود.

۳-۱. رابطه محیط زیست و توسعه پایدار: صنعتی‌شدن و توسعه و گسترش کشورها، گرچه از طرفی باعث پیشرفت و رونق جوامع گردید، اما از طرفی باعث گسترش اثرات تخریبی برای محیط زیست شد و آلودگی‌های زیادی دربر داشت، به طوری که حق انسان‌ها در توسعه در تعارض با محیط زیست قرار گرفت. از این رو تلاش دانشمندان به این نتیجه انجامید که توسعه به گونه‌ای باید تعریف و تصریح گردد که در تعارض با محیط زیست قرار نگیرد، از این رو بحث توسعه پایدار مطرح گردید (۱۵). طبق این نظریه رابطه بین انسان و محیط زیست نه تنها باعث تخریب و نابودی نمی‌شود، بلکه توسعه پایدار باعث استفاده بهینه از تمام امکانات و توانمندی‌های محیط زیست می‌باشد و می‌توان به ارتقای سطح زندگی بشر بینجامد. محیط زیست مانعی برای توسعه محسوب نمی‌شود، بلکه محیط زیست زمینه لازم را برای توسعه پایدار فراهم می‌کند (۱۵).

بین توسعه و محیط زیست مبتنی بر اصول زیر می‌توان قائل به رابطه شد؛ ۱- محوریت داشتن انسان؛ ۲- حق داشتن محیط زیست؛ ۳- حفاظت و نگهداری از محیط زیست؛ ۴- حق بهره‌برداری از محیط زیست و توسعه؛ ۵- تداوم داشتن توسعه با حفاظت از محیط زیست؛ ۶- ضرورت رفع تعارض بین توسعه و ضرورت حفاظت از محیط زیست؛ ۷- در نظر گرفتن منابع نسل حال و آینده (۱۵).

مفهوم توسعه پایدار دلالت بر توسعه‌ای دارد که نیازهای مربوط به توسعه‌ای دارد که نیازهای مربوط به توسعه محیط زیست نسل‌های حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده در برآورده کردن نیازهایشان تأمین کند. از این رو عناصر آن ارتباط نزدیکی با هم دارند. از مهم‌ترین عناصر موجود از این مفهوم: حق توسعه برای نسل حاضر، تأمین نیازها، رعایت حق نسل‌های آینده و ضرورت حفاظت از محیط زیست می‌باشد (۱۶). حق بر محیط زیست سالم به عنوان یک حق برای بشریت در آرا و محاکم و قوانین اساسی کشورها مورد توجه قرار گرفته است. توسعه پایدار و حق بر محیط زیست سالم یک هدف را دنبال می‌کنند و آن هدف

در برنامه پنج‌ساله دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۴ ش.) در جزء ۶ بند ۱ بخش دوم، رشد و توسعه پایدار اقتصادی با محوریت بخش کشاورزی عنوان‌گذاری شده که رسیدن به این هدف، مبتنی بر اجرای ۱۸ بند است و طبق جزء ۲ بند «الف» تبصره ۸۲، انجام هرگونه فعالیت صنعتی و معدنی باید با در نظر گرفتن اهداف توسعه پایدار در چارچوب ضوابط استانداردهای زیست‌محیطی باشد. تبصره ۸۲ برنامه توسعه دوم را می‌توان یکی از پیشرفته‌ترین قوانین برنامه‌ای کشور در راستای اصل پنجاهم قانون اساسی با در نظر گرفتن اصل توسعه پایدار و حفاظت اصولی از محیط زیست در مقابل فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دانست (۱۸). طبق ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۸۲ برنامه دوم توسعه، به منظور ایجاد هماهنگی بین فعالیت‌های دستگاه‌های دولتی و همچنین واحدهای بزرگ صنعتی و تولیدی با ملاحظات زیست‌محیطی در جهت تحقق اهداف توسعه پایدار، دستگاه‌ها و واحدهای مذکور موظف‌اند نسبت به ایجاد و استقرار یک واحد یا دفتر محیط زیست تحت نظر مستقیم بالاترین مقام دستگاه دولتی و یا مدیرعامل واحدهای بزرگ اقدام نمایند (۱۹). بر اساس تبصره ۸۳ ماده واحده هدف‌های کلان کیفی و کمی خط‌مشی‌های اساسی و سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله دوم، به منظور جلوگیری و رفع آلودگی منابع آب توسط فاضلاب‌های صنعتی، صنایع و کارخانجات واقع در شهرها و شهرک‌های صنعتی موظف‌اند نسبت به ایجاد و بهره‌برداری شبکه‌های جمع‌آوری و انتقال و تأسیسات تصفیه فاضلاب صنعتی بر اساس استانداردهای سازمان محیط زیست و با مشارکت و یا نظارت شرکت‌های آب و فاضلاب استان‌ها اقدام نمایند.

در برنامه پنج‌ساله سوم (۱۳۸۳-۱۳۷۹ ش.) فصل دوازدهم مربوط به سیاست‌های محیط زیستی و فصل سیزدهم آب و کشاورزی، فصل پانزدهم انرژی و فصل هجدهم عمران شهری و توسعه و عمران روستایی است. در قانون برنامه سوم نیز از توسعه پایدار کلامی به میان نیامد، لیکن به بهره‌برداری پایدار اشاره شد. ماده ۱۰۴ از برنامه سوم توسعه، مبتنی است بر حفاظت از محیط زیست و بهره‌گیری پایدار از منابع طبیعی کشور. بر اساس بند «ج» ماده ۱۰۴ برنامه سوم، به منظور

حفاظت از محیط زیست و بهره‌گیری پایدار از منابع طبیعی کشور، به منظور کاهش عوامل آلوده‌کننده محیط زیست، بالاخص در مورد منابع طبیعی و منابع آب کشور، واحدهای تولیدی موظف‌اند برای تطبیق مشخصات فنی خود با ضوابط محیط زیست و کاهش آلودگی‌ها اقدام کنند (۲۰).

برنامه پنج‌ساله چهارم (۱۳۸۸-۱۳۸۴ ش.) شامل ۷ بخش و پانزده فصل و ۱۶۱ ماده می‌باشد. موارد مربوط به محیط زیست مندرج در این کتاب قانون شامل بخش دوم: حفظ محیط زیست آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای شامل: ۱- فصل پنجم، حفظ محیط زیست؛ ۲- فصل ششم، آمایش سرزمین و توازن منطقه‌ای؛ بخش سوم، توسعه سلامت، امنیت انسانی و عدالت اجتماعی. بخش سوم از کتاب قانون برنامه چهارم توسعه نیز به موارد مربوط به توسعه سلامت، امنیت انسانی و عدالت اجتماعی اختصاص یافته که از شاخص‌های توسعه پایدار می‌باشد. می‌توان گفت در قانون برنامه چهارم، محیط زیست تا حدی جایگاه خود را در برنامه یافت و از حاشیه به متن آمد، علاوه بر مباحث برنامه سوم توسعه، در زمینه‌های آموزش محیط زیست، ساماندهی جنگل و جلوگیری از آلودگی و تخریب سواحل، ایجاد صندوق ملی محیط زیست، پایش منابع آلاینده و مدیریت زیست بومی کشور و... دارای مواد قانونی در فصل محیط زیست گردید، به طوری که یکی از ۶ بخش برنامه چهارم توسعه به بخش محیط زیست و توازن منطقه‌ای اختصاص داده شد. حدوداً ۲۰ درصد از قانون برنامه چهارم را مباحث محیط زیست و توسعه پایدار تشکیل می‌دهد (۲۱). طبق بند «الف» ماده ۶۴ قانون برنامه چهارم، سازمان حفاظت محیط زیست مکلف است: «در راستای ارتقای آگاهی‌های عمومی و دستیابی به توسعه پایدار به منظور حفظ محیط زیست و با تأکید بر گروه‌های اثرگذار و اولویتدار از ابتدای برنامه چهارم توسعه، آیین‌نامه اجرایی مربوط را با پیشنهاد شورای عالی حفاظت محیط زیست به تصویب هیأت وزیران برساند». طبق ماده ۶۵ برنامه توسعه چهارم، «دولت موظف است نسبت به تدوین اصول توسعه پایدار بوم‌شناختی، به ویژه در الگوهای تولید و مصرف و دستورالعمل‌های بهینه‌سازی مربوطه اقدام نماید». همان‌گونه

تولید می‌نمایند، موظفانند تأسیسات جمع‌آوری فاضلاب، تصفیه و دفع بهداشتی پساب را اجرا نمایند. واحدهای متخلف جریمه می‌شوند.»

مطابق ماده ۱۷۰ قانون برنامه پنجم توسعه «وزارت مسکن موظف است به منظور تحقق توسعه پایدار در مناطق شهری و روستایی، تعاملات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مابین شهرهای با جمعیت بیش از یکصد هزار نفر یا روستاهای واقع در حریم آن‌ها را از طریق تهیه و اجرای طرح‌های مجموعه شهری، جامع و تفصیلی شهری با رویکرد اولویت توسعه روستاهای مستعد، صیانت از اراضی کشاورزی و باغ‌های واقع در داخل و حاشیه شهرها و روستاها ساماندهی نماید.» همچنین بر اساس ماده ۱۷۳ «دولت مجاز است در طول برنامه نسبت به تهیه برنامه جامع مدیریت شهری به منظور دستیابی به ساختار مناسب و مدیریت هماهنگ و یکپارچه شهری در محدوده و حریم شهرها، با رویکرد تحقق توسعه پایدار شهرها، تمرکز مدیریت از طریق واگذاری وظایف و تصدی‌های دستگاه‌های دولتی به بخش‌های خصوصی و تعاونی و شهرداری‌ها، بازرنگری و به روزرسانی قوانین و مقررات شهرداری‌ها و اتحادیه آن‌ها اقدام قانونی به عمل آورد.» در برنامه پنجم توسعه، تفکیک قوا و سازمان‌ها در مسئولیت‌سپاری، تعیین تاریخ اتمام یا سررسید اجرا برای بسیاری از احکام، توجه به انرژی‌های پاک، توجه به موضوعات بهره‌وری، توسعه پایدار و تهیه بانک اطلاعاتی در نظر گرفته شده است، اما یکی از چالش‌های فرارو اینجاست که سازمان حفاظت محیط زیست در کشورمان هنوز شاکله یک وزارتخانه را نیافته، لذا بسیاری از تکالیف و مصوبات آن به سایر وزارتخانه‌ها ارجاع می‌شود و در برنامه پنجم در این برنامه سازوکار مناسبی برای نظارت بر سازمان حفاظت محیط زیست اتخاذ نشده است. در برنامه پنجم توسعه، در متن برنامه برای آموزش کشاورزان و دامپروران با همه تأکیدی که بر بالابردن بهره‌وری توسط دولت و نهادهای ذی‌ربط شده است، جایی در نظر گرفته نشده است (۲۲).

که از نمودار فوق پیداست، توجه به موضوعات و مسائل محیط زیست با گذشت زمان و سپری شدن سال‌های برنامه، نسبت به زمان شروع برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی افزایش یافته و به مرور اهمیت به این قضیه کاملاً مشهود است. فقدان دستورالعمل مصوب در مورد روند چگونگی اجرای پروژه‌هایی که ارزیابی آن‌ها الزامی شده است، عدم تصویب ساختار اجرا و چگونگی نظارت ارزیابی و مدیریت محیط زیست، ضعف در اجرای قوانین و مقررات محیط زیستی، ضعف در هماهنگی دستگاه‌ها جریمه‌های محیط زیستی در حد پایین، ضعف در تدوین برنامه‌های آموزش محیط زیست، عدم توجه به فناوری‌های محیط زیستی در صنعت و عدم وجود برنامه‌ریزی و چشم‌انداز بلندمدت از مهم‌ترین نقاط ضعف برنامه چهارم توسعه در خصوص توسعه پایدار است.

قانون برنامه پنج‌ساله پنجم مشتمل بر نه فصل است که هر فصل از چند ماده و تبصره تشکیل شده است و کلاً دارای ۲۲۵ ماده می‌باشد. فصل ششم این قانون با عنوان توسعه اقتصادی به دو بخش محیط زیست و توسعه روستایی تقسیم می‌شود. فصل پنجم نیز که تحت عنوان اقتصادی است، دارای بخش‌هایی از منابع طبیعی از قبیل نفت و گاز و برق و انرژی‌های پاک، منابع آب و کشاورزی می‌باشد. طبق ماده ۱۴۰ قانون برنامه پنجم توسعه، به منظور مدیریت جامع و توسعه پایدار منابع آب در کشور: «۱- در راستای ایجاد تعادل بین تغذیه و برداشت از سفره‌های آب زیرزمینی در کلیه دشت‌های کشور، وزارت نیرو را جهت انجام پروژه‌های سازه‌ای و غیر سازه‌ای، اقدامات حفاظتی، نصب کنتور، اعمال سیاست‌های تشویقی و اجرای نظام مدیریتی در سه سطح ملی، حوضه‌های آبریز و استانی نموده است؛ ۲- وزارت جهاد کشاورزی طرح‌های تعادل بخشی و استقرار نظام بهره‌برداری مناسب را به نحوی اجرا نماید که اهداف پیش‌بینی شده تحقق یابد؛ ۳- واردات و صادرات آب به کشورهای منطقه هم‌جوار با رعایت منافع ملی و توجیه‌های فنی، اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی با تأیید شورای اقتصاد مجاز است؛ ۴- واحدهایی که فاضلاب با آلاینده‌های بیش از حد مجاز استانداردهای ملی

توسعه پایدار و توجه به آن در برنامه‌های توسعه، به نوعی یک مفهوم لوکس تلقی شده و زمانی اصولاً توجه به محیط زیست و چنین موضوعاتی، موضوعیت پیدا می‌کند که کشور در برآورد نیازهای اولیه از قبیل خوراک، مسکن و امنیت و... به یک حداقل قابل توجه رسیده باشد و بعد پی گنجاندن مفاهیمی در برنامه‌های توسعه برود.

توجه به موضوعات راهبردی و برنامه‌های بلندمدت محیط زیستی می‌تواند شروع یک حرکت روشمند و حساب‌شده تلقی گردد، ایران به علت اینکه یکی از کشورهای با تنوع زیستی فراوان در منطقه و حتی جهان است، می‌تواند حداقل میزبان یک کنوانسیون بین‌المللی سالانه باشد. موضوع محیط زیست و تبادل دانشمندان آن بین ایران و سایر کشورها، می‌تواند امکان ثبات و قوام بیشتر دیپلماسی و رابطه‌ای را تحقق بخشد. در برنامه‌های توسعه برای آموزش کشاورزان و دامپروران با همه تأکیدی که بر بالابردن بهره‌وری توسط دولت و نهادهای ذی‌ربط شده است، جایی در نظر گرفته نشده است.

۳. حق بر توسعه پایدار در امارات متحده عربی: امارات متحده عربی یک اتحادیه رسمی از هفت امارات است: رأس الخیمه، ام القوین، عجمان، شارجه، دبئی، فوجیره و ابوظبئی. دولت کشور شامل شورای ملی فدرال است که شامل حاکمان همه امارات و نزدیک‌ترین مشاوران آنها است. توسعه برنامه‌ها، سیاست‌ها و قوانین انجام شده و برای بررسی به شورای ملی فدرال ارائه می‌شود. اگر پذیرفته شود، این ابزار توسعه فعال می‌شود. این فرایند کاملاً دموکراتیک است، البته قدرت هر حکومتی برابر نیست و حاکمان امارات شمالی نسبت به دوبئی یا ابوظبئی دارای قدرت قابل توجهی اند. حاکم امارات متحده عربی نیز حاکم ابوظبئی بزرگ‌ترین و ثروتمندترین امارات است دارای قدرت نهایی در سطح فدرال است (۲۵).

حق بر توسعه پایدار از اهمیت بسیار بالایی در امارات متحده عربی برخوردار است. قانون اولیه حفاظت از محیط زیست در امارات متحده عربی قانون فدرال شماره ۲۴ سال ۱۹۹۹ رأی حفاظت و توسعه محیط زیست (قانون محیط زیست) می‌باشد. سایر قوانین مربوط به مسائل زیست‌محیطی عبارت‌اند از:

در برنامه ششم توسعه در راستای توسعه پایدار، چهار هدف مهم در حوزه محیط زیست دنبال می‌شود، کاهش انتشار آلاینده‌های زیست‌محیطی، جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست، حفظ و احیای تنوع زیستی و نهایتاً حکمرانی خوب محیط زیستی. در همین راستا، توسعه اقتصاد کم‌کربن، توسعه فناوری‌های سبز، بهبود کیفیت آب و هوا و کنترل انتشار گازهای گلخانه‌ای از موضوعات مورد توجه است. مطابق برنامه ششم: «به منظور مقابله با بحران کم‌آبی و رهاسازی حقابه‌های زیست‌محیطی برای پایداری سرزمین و تولید پایدار در بخش کشاورزی و همچنین کاهش مصرف سالانه آب به میزان ۱۱ میلیارد متر مکعب تا سال پایان برنامه اقدام زیر انجام می‌گیرد: ۱- افزایش عملکرد در واحد سطح و عدم توسعه سطح کل زیر کشت، به کارگیری ارقام و گونه‌های مقاوم به خشکی و شوری، رعایت الگوی کشت مناسب با منطقه؛ ۲- ارتقای شاخص بهره‌وری آب کشاورزی با توسعه روش‌های نوین آبیاری حداقل به میزان سالانه ۵۰۰ هزار هکتار با پرداخت تا ۸۵ درصد هزینه اجرای عملیات به عنوان کمک دولت به صورت بلاعوض، اعمال مدیریت تقاضای مصرف آب با مشارکت ذی‌نفعان در حوزه‌های آبریز، تحویل حجمی آب در زمان و مکان مورد نیاز...»

در ارزیابی جایگاه حق بر توسعه در نظام حقوقی ایران ذکر چند نکته لازم به نظر می‌رسد: نخست اینکه در هیچ یک از برنامه‌های توسعه اقتصادی در نظر گرفته نشده است، آموزش و مشارکت زنان است. نقش بسیار پررنگ زنان در پرورش نسل‌های بعدی کاملاً واضح و مبرهن است، در صورتی که این موضوع نادیده گرفته شد. بر اساس اصل بیستم بیانیه ریو، زنان در مدیریت و توسعه محیط زیستی نقش بنیادین را ایفا می‌نمایند. بنابراین مشارکت کامل آنها در روند دستیابی به توسعه پایدار امری ضروری است (۲۳). نکته دیگر اینکه، یکی از کاستی‌ها، ضعف در مرحله ارزیابی طرح‌هاست. ارزیابی طرح‌ها که می‌باید پیش از مرحله اجرا صورت گیرد تا با تجزیه و تحلیل و تلاش در مسیر رفع کمبودها و نواقص آنها، گام مؤثری به منظور اجرایی‌شدن طرح و آثار مثبت حاصل از اجرای آنها برداشته شود (۲۴). علاوه بر این و به طور کلی

۱- قانون فدرال شماره ۲۳ سال ۱۹۹۹ در خصوص حفاظت از منابع آبی؛ ۲- قانون شماره ۹ فدرال ۱۹۸۳ که شکار پرندگان و حیوانات را تنظیم می‌کند؛ ۳- قانون فدرال شماره ۲۰ سال ۲۰۰۶ در مورد استفاده از مواد رادیواکتیو (که اصلاح قانون فدرال شماره ۱ سال ۲۰۰۲)؛ ۴- قانون فدرال شماره ۱۶ در سال ۲۰۰۷ در مورد حفاظت از حیوانات؛ ۵- قانون فدرال شماره ۱۱ در سال ۲۰۰۲ در مورد تنظیم و کنترل تجارت بین‌المللی در خطرانداختن گونه‌های مختلف جانداران و گیاهان وحشی و دستورالعمل صادرشده توسط فرمان شماره ۲۲ شورای وزیران سال ۲۰۰۳؛ ۶- قانون شماره ۵ فدرال ۱۹۷۹ در مورد قرنطینه کشاورزی؛ ۷- قانون فدرال شماره ۶ در سال ۱۹۷۹ در مورد قرنطینه دامپزشکی (۲۶).

قوانین امارات متحده عربی توسط امیران مربوطه ابوظبی، دبئی، رأس‌الخیمه شارجه در رابطه با استراتژی‌های محیطی محلی اعمال می‌شوند: امارات متحده عربی استراتژی‌های مختلف زیست‌محیطی را برای رویارویی با رشد جمعیت و هدف ملی حفظ منابع کشور آغاز کرده است. از این رو چشم‌انداز ۲۰۲۱ هدف، دستیابی به توسعه پایدار همراه با تنوع در اقتصاد ملی و افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌هایی از قبیل انرژی پاک، توسعه پایدار، فناوری اطلاعات و فناوری فضایی است.

در سیاست و چشم‌انداز تأمین انرژی مورد نیاز امارات متحده عربی چنین مقرر شده است که تا سال ۲۰۵۰، ۴۴ درصد از کل تأمین انرژی این امیرنشین از ناحیه انرژی‌های تجدیدپذیر تأمین شود. ابوظبی برای دست‌یافتن به این هدف، سرمایه‌گذاری ۱۶۳ میلیارد دلاری نیز در نظر گرفته است. امارات برنامه دارد تا سال ۲۰۵۰، ۳۸ درصد دیگر از انرژی مورد نیاز خود را از محل گاز طبیعی (که آلاینده‌گی کمتری نسبت به زغال‌سنگ و نفت کوره دارد) تأمین کند. تولید برق از طریق زغال‌سنگ و انرژی هسته‌ای نیز به ترتیب با ۱۲ و ۶ درصد در جایگاه‌های بعدی قرار دارند. مطابق برنامه‌های طراحی و تدوین‌شده، کاهش ۷۰ درصدی انتشار کربن دی‌اکسید تا سال ۲۰۵۰ نیز از دیگر اهداف ابوظبی و سایر امارت‌های تابعه آن است (۲۷).

امارات قصد دارد تا پایان سال ۲۰۲۵ با چهار برابرمودن ظرفیت تولید انرژی‌های تجدیدپذیر خود، این عدد را تا سر حد ۹۰۰۰ مگاوات افزایش دهد. امارات برای نیل به این هدف، چهار پروژه در دست اقدام دارد که بزرگ‌ترین آن‌ها مزرعه خورشیدی الظفره واقع در نزدیکی پایگاه نظامی الظفره، با ظرفیت ۲۰۰۰ مگاوات است. امارات متحده عربی هم‌اکنون ظرفیت نصب‌شده‌ای فراتر از ۱۰۰۰ مگاوات دارد که تمام آن از سه فاز مزرعه خورشیدی «محمد بن راشد» استحصال می‌شود. دبئی دو طرح خورشیدی دیگر نیز در دست احداث دارد که یکی از آن‌ها نیروگاه خورشیدی متمرکز ۲۰۰ مگاواتی و دیگری نیروگاه خورشیدی فتوولتائیک ۹۰۰ مگاواتی است. یکی از بلندپروازانه‌ترین پروژه‌های انرژی تجدیدپذیر در جهان، مزرعه خورشیدی محمد بن راشد است که برنامه دارد تا سال ۲۰۳۰، میزان تولید برق خود را به ۵۰۰۰ مگاوات برساند. ابوظبی و دبئی همچنین راهکارهای محلی مانند طرح دید ۲۰۴۰ و برنامه دبئی ۲۰۲۱ ابوظبی را با اهداف اصلی تنوع اقتصادی و توسعه پایدار آغاز کرده‌اند. اخیراً انتظار طولانی‌مدت آشکارشدن طرح انرژی ۲۰۵۰ امارات متحده عربی، هدف قراردادن بخش انرژی کشور در سال ۲۰۵۰ به یک بخش انرژی پاک، با اهداف بلندمدت زیر است: ۱- انرژی پاک: ۴۴ درصد؛ ۲- گاز: ۳۸ درصد؛ ۳- زغال‌سنگ پاک: ۱۲ درصد؛ ۴- انرژی هسته‌ای: ۶ درصد. دولت فدرال و دولت‌های امارات در حال تلاش برای دستیابی به توسعه اقتصادی با کاهش انتشار کربن و استفاده از فناوری‌های نوین برای بهبود بهره‌وری صنعتی هستند. همچنین دولت چارچوب قانونی فدرال را برای مدیریت زباله، از جمله یک سازمان مدیریت تجمع زباله‌ها را تنظیم کرده است. علاوه بر این، پروژه نمایش کربن آبی در سال ۲۰۱۳ برای ارائه یک درک استراتژیک از جداسازی کربن (حذف و ذخیره‌سازی گازهای کربن) در ابوظبی آغاز شد. محدوده ابتکار عمل به منظور پوشش‌دادن کل کشور در سال ۲۰۱۴ به دلیل اثربخشی پروژه در ابوظبی گسترش یافت (۲۸).

امارات متحده عربی سعی دارد از طریق استراتژی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خود، تلاش‌های جهانی در بخش‌های انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک را رهبری کند. هدف استراتژی انرژی ۲۰۵۰ امارات متحده عربی دستیابی به ترکیبی از انرژی است که منابع انرژی تجدیدپذیر و پاک را برای ایجاد تعادل بین نیازهای اقتصادی و اهداف زیست‌محیطی ترکیب می‌کند. امارات متحده عربی ۶۰۰ میلیارد درهم تا سال ۲۰۵۰ برای تأمین تقاضای رو به رشد انرژی و تضمین رشد پایدار اقتصاد سرمایه‌گذاری خواهد کرد.

امارات متحده عربی به اقدامات تهاجمی برای مقابله با چالش جهانی آب و هوا پرداخته است و معتقد است سرمایه‌گذاری‌های کم‌کربن از تنوع اقتصادی، رشد و ایجاد شغل حمایت می‌کند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که اگر امارات به اهداف انرژی‌های تجدیدپذیر برسد، می‌تواند تا سال ۲۰۵۰ بالغ بر ۱۹۲ میلیارد دلار در بخش انرژی صرفه‌جویی کند. همچنین امارات متحده عربی قصد دارد تا سال ۲۰۳۰ بیش از ۹۰۰۰۰ شغل در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر ایجاد کند (۳۲).

امارات متحده عربی که به گرد هم آوردن شرکای جهانی برای رویکردی فراگیر به سیاست آب و هوا اختصاص دارد، میزبان رسمی کنفرانس تغییرات آب و هوای سازمان ملل در سال ۲۰۲۳ است. امارات متحده عربی از طریق اجرای پروژه‌های انرژی تجدیدپذیر با مزایای اجتماعی - اقتصادی و زیست‌محیطی، در چندین کشور در حال توسعه و توسعه‌یافته در خارج از کشور نیز تأثیرگذار بوده است. این سرمایه‌گذاری‌ها در بهبود کیفیت زندگی در کشورهای کوچک و کشورهای جزیره‌ای که بار عمده تغییرات آب و هوایی را تحمل می‌کنند و از کمبود آب و انرژی رنج می‌برند، کمک زیادی می‌کند. انرژی‌های تجدیدپذیر می‌توانند ۱۰۰ درصد انرژی امارات را ظرف ۵۰ سال تولید کنند (۳۳).

امارات به تازگی، به دنبال ساخت شهر جدیدی بهتر و پیشرفته‌تر از دبی است تا بار دیگر بیشتر توریست‌ها و گردشگران سراسر جهان را به سمت خود بکشد! این شهر که پایدار نام داشته، نزدیک به دبی بوده و قرار است برای آن ۳۵۴ میلیون دلار هزینه شود. همانطور که می‌دانید امارات

شهر مصدر، شهر بدون کربن و بدون آلودگی از مهم‌ترین پروژه‌های امارات متحده عربی در زمینه توسعه پایدار است. مصدر پروژه‌ای در نزدیکی ابوظبی در امارات متحده عربی است. مصدر که به عنوان شهری جدید با معیارهای زیست‌محیطی طراحی شده است، توسط شرکت انرژی آینده ابوظبی از زیرمجموعه‌های شرکت توسعه مبدلا و با حمایت دولت ابوظبی در حال ساخت است. طراحی اصلی این شهر توسط گروه فاستر و همکاران انجام شده است. مصدر کاملاً بر اساس انرژی خورشیدی و سایر منابع تجدیدپذیر طراحی شده است. مصدر در ۱۷ کیلومتری جنوب شرقی شهر ابوظبی واقع شده است (۲۹).

با وجود همه رونق‌هایی که نفت ایجاد کرده است، امارات متحده عربی ظاهراً بر این باور است که نفت به تنهایی یک محرک پایدار برای موفقیت اقتصادی برای همیشه باقی نخواهد ماند. امارات متحده عربی برای آماده‌شدن برای چنین احتمالی، تعدادی از برنامه‌ها را برای تنوع‌بخشیدن به اقتصاد و کاهش اتکای خود به نفت رهبری کرده است (۳۰).

برنامه‌ریزی استراتژیک با انرژی‌های تجدیدپذیر یک نیاز ضروری برای پایداری است و در خط مقدم اولویت‌های استراتژیک امارات قرار دارد. در این راستا امارات متحده عربی برای اتخاذ آخرین نوآوری‌ها در تغییرات آب و هوایی، کاهش اثرات گرمایش جهانی، به حمایت از اهداف توسعه پایدار سازمان ملل در سال ۲۰۳۰ می‌پردازد و آن را رهبری می‌کند. برنامه استراتژیک چشم‌انداز ۲۰۲۱ امارات متحده عربی برای تولید ۲۷ درصد انرژی مورد نیاز خود از منابع پاک، از جمله انرژی هسته‌ای با هدف: انرژی‌های تجدیدپذیر: ۴۴ درصد، گاز: ۳۸ درصد، زغال‌سنگ پاک: ۱۲ درصد، هسته‌ای: ۶ درصد تا سال ۲۰۵۰ برای ارتقای توسعه پایدار در همین راستا است. یکی از استراتژی انرژی پاک، با هدف تأمین ۷۵ درصد از ظرفیت برق دبی تا سال ۲۰۵۰ است. اهداف این استراتژی انرژی به ظرفیت ۴۲۰۰۰ مگاوات انرژی پاک و تجدیدپذیر نیاز دارد. این استراتژی از پنج رکن اصلی تشکیل شده است: زیرساخت‌ها، قوانین، بودجه، ایجاد ظرفیت‌ها و مهارت‌ها و داشتن ترکیب انرژی دوستدار محیط زیست (۳۱).

بین‌المللی داشته است و قوانین دائمی و موقتی نیز به کار گرفته است، اما امارات متحده عربی توانسته با قانونگذاری و اجبار در خصوص عملکرد صحیح و با اعمال مقررات و چارچوب‌ها، از طریق نهادها، سازمان‌ها و دست‌اندرکاران محیط زیست با اهرم‌های قانونی و مقررات، بیشترین تلاش را در راستای توسعه پایدار انجام دهد.

نتیجه‌گیری

توسعه مشتمل بر فرایندی پیچیده می‌باشد که رشد کمی و کیفی تولیدات و خدمات و تحول کیفیت زندگی و بافت اجتماعی جامعه و تعدیل درآمدها و زدودن فقر و محرومیت و بیکاری و تأمین رفاه همگانی و رشد علمی و فنی و فرهنگی در یک جامعه معین را دربر می‌گیرد. توسعه پایدار، مفهومی است که به واسطه پیامدهای منفی زیست‌محیطی و اجتماعی ناشی از رویکردهای توسعه یک‌جانبه اقتصادی پس از انقلاب صنعتی و تغییر نگرش بشر به مفهوم رشد و پیشرفت پدید آمده است. این مفهوم تلاش دارد که با نگاهی نو به توسعه، اشتباهات گذشته بشری را تکرار نکند و توسعه‌ای همه‌جانبه و متوازن را رقم بزند.

امارات در بسیاری از موارد سعی دارد از طریق قوانین به روز شده خود تا حدودی نسبت به قوانین محیط زیست بین‌المللی متعهد باشد، لذا هر یک از امیران امارات قوانین محکمی دارند که به صورت موردی عمل می‌نمایند و برای متخلفین مجازات‌هایی در نظر گرفته‌اند که در این راستا چشم‌اندازهای بلندمدتی هم دارند که در حال اجرا است، اما در خصوص قوانین دریا و آب‌ها و عمده مخاطرات زیست‌محیطی مانند ساخت جزایر مصنوعی به عنوان پیامدهای غیر قابل اجتناب زیست‌محیطی، سیاست‌های توسعه‌گرایانه به دلیل تجارت، علی‌الخصوص از طریق دریا، کشتیرانی و پیشروی در آب‌های خلیج فارس، با ایجاد جزایر مصنوعی، مشکلاتی ناخواسته در خصوص حقوق محیط زیست دریاها و حسن همجواری به وجود آمده است که علیرغم تلاش‌های زیاد، به دلیل شرایط زیست‌محیطی برخی خارج از

یکی از کشورهایی بوده که نفت تولید می‌کرده و گازهای گلخانه‌ای منتشر می‌کند. در ۲ دهه اخیر، امارات سعی خود را کرده تا بتواند کمتر به سوخت‌های فسیلی خود وابسته باشد. به همین دلیل به دنبال یک راه حل تازه است تا به محیط زیست کمتر آسیب زده و انرژی شهر خود را از روشی دیگر تولید کنید. شهر پایدار نیز قرار است امارات متحده عربی را در این امر کمک کند. این شهر برنامه‌ای دارد تا سال ۲۰۵۰ میلادی، ۷۵ درصد انرژی دبی از منابع‌های بدون آلودگی و گازهای کربنی باشد.

تلاش‌های امارات متحده عربی برای ارتقای موقعیت رهبری جهانی خود از طریق دیپلماسی انرژی‌های تجدیدپذیر طراحی شده است که از دسترسی میلیون‌ها نفر در کشورهای در حال توسعه در سراسر جهان به منابع مقرون به صرفه و پایدار قدرت پشتیبانی می‌کند. امارات متحده عربی اکنون خود را به عنوان یک مبتکر معرفی می‌کند و فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر را فراهم می‌کند. پیش‌بینی می‌شود که طیف گسترده‌تری از فناوری‌های تجدیدپذیر در کوتاه‌مدت تا میان‌مدت، مانند گاز باد و دفن زباله، اجرا شود که تنوع بیشتری را به ترکیب انرژی پاک امارات خواهد افزود. در مجموع باید گفت که توسعه اقتصادی و تخریب محیط زیست دو روی یک سکه‌اند و نمی‌توان آن‌ها را از هم جدا ساخت. نتایج آماری نشان می‌دهد که تجارت و رشد درآمد در کشورهای توسعه‌یافته، سبب افزایش کیفیت محیط زیست می‌شود، در حالی که همین رشد تجارت در کشورهای در حال توسعه سبب آثار زیانباری بر محیط زیست می‌گردد. همچنین در کشورهای توسعه‌یافته رابطه سببی (علی) بین رشد تجاری و کیفیت محیط زیست برقرار است، در صورتی که رابطه معکوسی در کشورهای در حال توسعه به همراه دارد. بنابراین کشورهای در حال توسعه هنوز در زمینه محیط زیست توان تحمل مقررات سخت‌گیرانه را ندارند و از پس مسئولیت‌های قوی‌تر در این حوزه برنمی‌آیند.

در دهه اخیر دولت جمهوری اسلامی ایران تلاش‌های زیادی در خصوص رعایت حفاظت از محیط زیست داخلی و

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

توان است، لذا با تمهیداتی که از طریق قوانین رعایت حقوق محیط زیست بین‌الملل انجام شده است، آن را به حداقل رسانده‌اند.

در ارزیابی توسعه پایدار در ایران، بررسی برنامه‌های توسعه به عنوان مهم‌ترین منبع در این خصوص بیانگر این امر است که توجه به محیط زیست و توسعه پایدار از برنامه‌ای به برنامه دیگر جایگاه بهتری نسبت به گذشته خود پیدا کرده است. موضوع توسعه پایدار که در برنامه اول و سوم هیچ اشاره‌ای به آن نشده است، در برنامه پنجم توسعه ۵ ماده را به خود اختصاص داده و ۷ ماده نیز در خصوص پایداری تولیدات کشاورزی (ماده ۱۴۴)، شرایط محیطی پایدار (ماده ۱۷۲ و ۱۸۱)، شاخص‌های پایداری (ماده ۱۸۴ و ۱۸۵) و بهره‌برداری پایدار (ماده ۱۸۷ و ۱۹۸) سخن می‌گوید. می‌توان برنامه پنجم و ششم را نقطه عطفی دانست برای ایجاد یک سازوکار مناسب برای رسیدن به توسعه پایدار دانست. در کل، برنامه‌های توسعه به دلیل فقدان وجود نظام برنامه‌ریزی مطلوب، هماهنگ و بهینه و عدم ارتباط منسجم و نهادینه بین برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و بودجه‌ریزی، صرفاً مجموعه‌ای از احکام کلی، اهداف آرمانی را به تصویر می‌کشد. در امارات متحده عربی، اما سیاستگذاری‌های کلان و بلندپروازانه‌ای به سمت توسعه پایدار صورت گرفته است که ساخت شهرهایی چون مصدر و پایدار به عنوان شهرهای بدون کربن که با انرژی‌های تجدیدپذیر اداره می‌شود، از مهم‌ترین اقدامات در این راستا است.

مشارکت نویسندگان

محمدعلی خائفزاده: بررسی متون و منابع، تحلیل مطالب، ارائه پلان و نگارش متن.

مریم افشاری و بهروز بهبودیان: ارائه ایده، تحلیل مطالب، ارائه اطلاعات و ویرایش نهایی مقاله.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

References

1. Ali Akbari H. Islam's definition of development. Tehran: Proceedings of the conference on Islam and economic development: elements and bases. Scientific forum on Islam and economic development; 2005. p.9. [Persian]
2. Qaderi SA. Transformation of concepts. 1st ed. Tehran: Behtab; 2007. p.120. [Persian]
3. Keba M. Le droit du Development Comme un droit de l'homme. Cairo: Revue des droits de l'home. 1972; 5(2): 505-534. [Arabic]
4. Zohadi R. The right of development in theory and practice. Journal of Politic Encyclopedia. 2004; 10(1): 143-152. [Persian]
5. Mohebbi M. The third world countries tantamount to an international legal system. 3rd ed. Tehran: Behtab; 2001. p.46. [Persian]
6. Zahedi SS, Najafi QA. The conceptual expansion of sustainable development. Journal of Management Researches in Iran. 2010; 49(1): 11-18. [Persian]
7. Zahedi SS. Sustainable development. 3rd ed. Tehran: Samt; 2010. p.32. [Persian]
8. Mahmoudi MM. Housing along with sustainable development. 4th ed. Tehran: Tehran University Press; 2010. p.48. [Persian]
9. Zahedi SS. Globalization and sustainable development. The Quarterly Journal of Public Policy Strategic Studies. Journal of Center for Strategic Studies. 2011; 3(1): 9-24. [Persian]
10. Jahanian N. The perspective of fair economic development in favour of the poor from the Islamic viewpoint. Proceedings of the conference on Islam and economic development: Elements and concepts. Tehran: Scientific Forum on Islam and Economic Development; 2005. p.334. [Persian]
11. Ferrer A, Luiza C, Thomé Antônio M, Tavares S, Annibal J. Sustainable urban infrastructure: A review. Resources, Conservation and Recycling. 2008; 128(1): 360-372.
12. Angelidou M, Psaltoglou A, Komninos N, Kakderi C, Tsarchopoulos P, Panori A. Enhancing sustainable urban development through smart city applications. Journal of Science and Technology Policy Management. 2017; 9(2): 146-169.
13. Crnogaj K, Rebernik M, Bradac Hojnik B. Building a model of researching the sustainable entrepreneurship in the tourism sector. Entrepreneurship in Tourism Sector. 2014; 43(3): 377-396.
14. Ratiu C, Anderson Beverlee B. The identity crisis of sustainable development, World Journal of Science. Technology and Sustainable Development. 2014; 11(1): 4-15.
15. Mehrara A. An investigation into the role of environmental conservation in sustainable development. Quarterly Journal of Applied Studies in Development and Management Sciences. 2018; 3(1): 45-57. [Persian]
16. Ramezani Qavam Abadi H. Sustainable development and the right to have a healthy environment as the perspective of future generations. The Scientific-Research Quarterly Journal of Global Politics. 2016; 6(1): 74-95. [Persian]
17. Ayatollah Javadi Amoli A. Islam and environment. 3rd ed. Qom: Asra'; 2011. Vol.1 p.56. [Persian]
18. Amiri MJ. Islam's viewpoint on sustainable development of environmental culture. Tehran: The 1st Conference on Planning Engineering and Management of Environmental Systems; 2007. p.2. [Persian]
19. Hussein SA. Protection of the environment according to Islam's international law. Tehran: Proceedings of the 1st Conference on Human Rights and Environment; 2010. p.15. [Persian]
20. The Holy Quran. Hood: 61. [Arabic]
21. Esmaeli A. Environmental conservation in Islam. Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences. 2007; 6(1): 65-78. [Persian]
22. Motahhari M. Body of works. 3rd ed. Tehran: Sadra. 1999. p.136. [Persian]
23. Palmer J. Training environment in the 21st century. 2nd ed. Tehran: Samt; 1998. p.60. [Persian]
24. Karamizade A, Sheykhoslam SM. The role and performance of cultural, social and economic development plans to realize the goals stated in Iran's development perspective document. Tehran: The 1st International Conference on Law and Sustainable Development of Civil Societies. Center for Broadcasting Conferences; 2015. p.56. [Persian]
25. Available at: <http://www.sciencedirect.com>. 2022. [Persian]
26. Available at: <https://www.stalawfirm.com>. 2022. [Persian]
27. Available at: <https://www.power-technology.com>. 2022. [Persian]
28. Ministry of foreign affairs and international cooperation. 2022. Available at: <http://www.mofaic.gov-ae>. [Persian]

29. Kayal A, Aghili M. City design based on sustainable development. Case study: The city of Masdar in the U.A.E. Tehran: The 1st Architecture Conference on Sustainable Development; 2009. p.5. [Persian]
30. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org>. 2022. [Persian]
31. Available at: <https://www.theArabweekly.com>. 2022. [Persian]
32. Available at: <https://www.thenationalnews.com>. 2022. [Persian]
33. Qolampour A. Effects of economic globalization on the role of governments in the environmental political economy in developing nations Iran. Journal of politic. Faculty of Law and Political Sciences. 2007; 4(1): 136-148. [Persian]